

муддатда бу иқтисодий ўсиш суръатларига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Шу сабабли, Ўзбекистонда солиқ сиёсатини такомиллаштириш банк тизимининг ривожланиши учун муҳим аҳамиятга эга вазифа ҳисобланади. Солиқ ставкаларини оптималлаштириш, мақсадли имтиёзлар жорий этиш, солиқ тизимида шаффофликни таъминлаш ва халқаро стандартларга мослашиш орқали банклар фаолиятини рағбатлантириш мумкин. Бундай ёндашув банкларини иқтисодий жараёнларда янада фаол иштирок этишига, хусусий секторни қўллаб-қувватлаш ва аҳолининг молиявий хизматлардан фойдаланиш имкониятини кенгайтиришга ёрдам беради.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, тижорат банклари фаолиятига фойда солиғи таъсирини тўғри баҳолаш ва ташкил этиш давлат, банклар ва иқтисодиёт иштирокчилари ўртасида мувозанатни сақлаб қолишда катта аҳамият касб этади. Давлат бюджети учун зарур бўлган даромадни таъминлаш билан бир қаторда банклар мустақиллик даражаси, ликвидлик, инвестициялаш қобилияти, инновацион фаолиятини камайтирмаслик лозим. Солиқ сиёсатининг мослашувчан бўлиши, вақт ўтиши билан бозор талаблари ва халқаро амалиётни инобатга олиб, эволюцион янгиланиши асосида банк сектори ривожини кучайтириш ва умумий иқтисодий фаровонликка эришиш мумкин.

АҲОЛИНИНГ МОЛИЯВИЙ САВОДХОНЛИГИНИ ОШИРИШ ОРҚАЛИ ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА МУАММОЛИ КРЕДИТЛАР САЛМОҒИНИ КАМАЙТИРИШ

Рузиев Бахтиёр Салимбоевич

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети
мустақил изланувчиси*

Мазкур тезисда аҳолининг молиявий саводхонлигини ошириш орқали тижорат банкларида муаммоли кредитлар улушини камайтириш масаласи таҳлил қилинади. Молиявий билимлар етарли даражада бўлмаган миждозлар қарз мажбуриятларини бажаришда қийинчиликларга дуч келиши мумкин, бу эса банк тизимида муаммоли кредитлар салмоғининг ортишига сабаб бўлади. Шу сабабли, молиявий таълимни ривожлантириш, кредит маданиятини шакллантириш ва аҳолининг молиявий хабардорлигини ошириш орқали муаммоли кредитларни камайтириш имкониятлари ўрганилади. Шунингдек, халқаро тажриба ва самарали усуллар таҳлил қилиниб, уларни амалиётга жорий этиш бўйича тавсиялар берилган.

Бугунги кунда тижорат банклари учун энг долзарб муаммолардан бири – муаммоли кредитлар салмоғининг ортиши ҳисобланади. Муаммоли кредитлар банк фаолиятига жиддий таъсир кўрсатиб, молиявий барқарорликка хавф солади ва иқтисодиётнинг ривожланишига салбий

таъсир кўрсатади. Бу муаммони бартараф этишнинг энг самарали йўлларида бири – аҳолининг молиявий саводхонлигини оширишдир.

Молиявий саводхонлик даражаси паст бўлган фуқаролар ўз молиявий мажбуриятларини тўғри баҳолай олмаслиги ва нотўғри қарзлаш тактикаларини танлаши мумкин. Бу эса ўз навбатида кредитларни ўз вақтида қайтармасликка, банк активлари сифатининг ёмонлашишига ва муаммоли кредитлар улушининг ошиб боришига олиб келади. Шу боис, молиявий таълимни ривожлантириш ва аҳоли орасида молиявий маданиятни шакллантириш нафақат жисмоний шахсларнинг молиявий ҳолатини яхшилашга, балки банк тизими барқарорлигини таъминлашга ҳам хизмат қилади.

Аҳолининг молиявий саводхонлиги муаммоли кредитлар ҳажмига тўғридан-тўғри таъсир қилади. Молиявий саводхонлиги паст бўлган шахслар кредит мажбуриятларини тушунишда ва бошқаришда қийинчиликларга дуч келади, бу эса ўз навбатида муаммоли кредитлар улушининг ортишига олиб келади. Қуйида бу таъсирнинг асосий механизмлари баён қилинади:

1. Кредитларни нотўғри баҳолаш ва ортиқча қарзлаш

- Молиявий саводхонлиги паст бўлган фуқаролар ўз даромадларига нисбатан кўпроқ кредит олишга мойил бўлади.

- Уларнинг фоиз ставкалари, пеня ва кечиктирилган тўловлар билан боғлиқ қўшимча харажатлар ҳақидаги билими етарли эмас.

- Бундай ҳолатда қарз мажбуриятларини бажара олмаслик эҳтимоли ортиб, муаммоли кредитлар ҳажмини кўпайтиради.

2. Молиявий режалаштириш ва бюджет юритиш кўникмаларининг етишмаслиги

- Шахсий бюджетни тўғри юритишни билмайдиган шахслар кирим ва чиқимларини назорат қила олмайди.

- Тежамкорликка эътибор берилмагани сабабли, тўловларни ўз вақтида амалга ошириш қийинлашади.

- Ортиқча харажатлар ва молиявий интизомнинг йўқлиги қарзларни қайтаришда муаммоларни келтириб чиқаради.

3. Қарз таваккалчилигини баҳолашдаги муаммолар

- Кўп ҳолларда молиявий саводхонлиги паст бўлган мижозлар кредит шартларини тўлиқ тушунмайди.

- Улар қарз олишда ўз тўлов қобилиятини реал баҳоламайди ва натижада мажбуриятларни бажариш қийинлашади.

- Суғурта, кафиллик ва бошқа ҳимоя воситаларидан хабардор бўлмаганлиги сабабли, кредит хатарлари ортиб боради.

4. Ноқонуний молиявий схемалар ва қарзга олиб келувчи хавфлар

- Молиявий саводхонлиги паст бўлган аҳоли турли молиявий фирибгарлик (пирамидалар, юқори фоизли микрокредитлар) қурбонига айланиши мумкин.

- Расмий банклар ўрнига ноқонуний қарз ташкилотларига мурожаат қилиш оқибатида муаммоли қарзлар янада кўпаяди.

- Бундай ҳолатлар тижорат банклари учун ҳам хавфли бўлиб, умумий қарзлаш тизимининг барқарорлигига салбий таъсир кўрсатади.

Аҳолининг молиявий саводхонлиги даражасини ошириш иқтисодий барқарорликни таъминлашда муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Хусусан, молиявий таълим фуқароларнинг кредитлар бўйича онгли қарор қабул қилишларига, ўз молиявий мажбуриятларини аниқ баҳолашларига ҳамда муаммоли қарзлар улушини камайтиришга хизмат қилади. Мазкур жараён бир қатор ижобий натижаларни келтириб чиқариши мумкин.

1. Оқилона кредитлаш. Молиявий саводхонлик даражасининг ошиши натижасида фуқаролар ўз тўлов қобилиятини яхшироқ баҳолаш имкониятига эга бўлади. Натижада, улар ўз молиявий имкониятларидан келиб чиқиб, мутахассислар тавсиялари асосида кредит миқдорини аниқ белгилайди ва ортиқча қарз олишдан сақланади.

2. Кредит тарихига эътибор қаратиш. Фуқаролар молиявий таълим орқали кредит рейтингларининг аҳамиятини чуқур тушуниб етади. Банklar томонидан тақдим этиладиган қарз маблағларини қайтаришдаги интизомлилиқ ва молиявий мажбуриятларни ўз вақтида бажариш кредит тарихини шакллантиради. Бу эса келгусидаги молиявий операциялар, жумладан, ипотека ва истеъмол кредитларини олиш имкониятларини кенгайтиради.

3. Тежамкорлик ва молиявий режалаштириш. Молиявий саводхонликнинг ошиши фуқаролар ўртасида тежамкорлик маданияти ва молиявий режалаштиришга бўлган эътиборни кучайтиради. Молиявий режалаштириш орқали кредит тўловлари учун маблағни олдиндан ажратиш, ҳар ойлик даромад ва харажатлар балансини тўғри бошқариш имкони яратилади. Бу эса ўз навбатида кредитларни ўз вақтида қайтариш эҳтимолини оширади.

4. Қарз хавфларини камайтириш. Молиявий таълим фуқароларни турли кредит хавфларидан ҳимоя қилишда муҳим аҳамият касб этади. Молиявий саводхонлиги юқори бўлган шахслар қарз шартларини чуқур таҳлил қилади, фоиз ставкалари ва тўлов муддатларини яхши тушунади, шунингдек, ноқонуний кредит тизимлари ҳамда молиявий фирибгарлик схемаларига тушиб қолиш эҳтимолни камайтиради.

Юқоридаги омиллардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, аҳолининг молиявий саводхонлигини ошириш кредит тизимининг барқарорлигига ижобий таъсир кўрсатади. Оқилона кредитлаш, кредит рейтингларига эътибор қаратиш, молиявий режалаштириш ва қарз хавфларини камайтириш орқали муаммоли кредитлар улушини сезиларли даражада қисқартириш мумкин. Шу сабабли, молиявий таълим дастурларини такомиллаштириш ва аҳоли ўртасида молиявий маданиятни ошириш устувор вазифалардан бири бўлиши лозим. Аҳолининг молиявий саводхонлиги паст бўлганда, муаммоли кредитлар ҳажми ортиб, банк

тизими барқарорлигига салбий таъсир қилади. Шундай экан, молиявий таълимни ривожлантириш ва аҳоли ўртасида кредит маданиятини ошириш нафақат жисмоний шахслар учун, балки тижорат банклари ва умумий молиявий тизим учун ҳам муҳим аҳамиятга эга.

KICHIK VA O'RTA BIZNESNI MOLİYALASHTIRISHDA AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

Sayfullayev Siddik Nosirovich
TDIU "Iqtisodiy statistika"
kafedrasi dotsenti, PhD

Dunyo tajribasidan bizga ma'lumki, bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik va o'rta biznes milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida asosiy ishtirokchi sifatida qaraladi. Aynan kichik va o'rta biznes bozorda kuchli raqobat muhitining yaratilishi, milliy ishlab chiqarish raqobatdoshligini oshirish imkonini beradi. Bundan tashqari, jahon amaliyotidan ko'rinadiki, kuchli raqobat muhitida yengib chiqqan kichik va o'rta biznes sub'ekti yirik biznesga asos bo'ladi. Shunday ekan, mamlakatimizda kichik va o'rta biznes (KO'B) iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismi bo'lib, uning rivojlanishi mamlakatimiz iqtisodiyotini barqaror rivojlanishiga olib keladi. Bunday tadbirkorlik sub'ektlarini moliyalashtirishda aholining moliyaviy savodxonligi muhim rol o'ynaydi. Chunki moliyaviy bilim va ko'nikmalarga ega aholi tadbirkorlik faoliyatiga jalb etilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Mamlakatimiz Prezidentining "Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-306-sonli²¹⁹, "Kichik va o'rta biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-193-sonli²²⁰, "Kichik biznesni uzluksiz qo'llab-quvvatlash" kompleks dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-37-sonli²²¹ Farmon va Qarorlarida kichik va o'rta biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimida asosiy bo'g'inlardan biri bo'lgan tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasining amaldagi tashkiliy-huquqiy shakli tadbirkorlik sub'ektlariga yetarlicha yordam ko'rsatish, yangi xizmat turlarini joriy etish masalalarini xalq etish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish lozimligi aytib o'tilgan.

Moliyaviy savodxonlik – o'z mablag'ini boshqarish va uni ko'paytirish mahorati. U moliyaviy bozorning o'ziga xosliklarini bilish, bozor ishtirokchilari

²¹⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-306-sonli Qarori. Toshkent sh., 2023 yil 14 sentyabr// https://lex.uz/docs/6609110?utm_source=chatgpt.com

²²⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kichik va o'rta biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-193-sonli Farmoni. Toshkent sh., 2023 yil 10 noyabr// <https://lex.uz/uz/docs/6658633>

²²¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kichik biznesni uzluksiz qo'llab-quvvatlash" kompleks dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-37-sonli Qarori. Toshkent sh., 2024 yil 20 yanvar// https://lex.uz/ru/docs/6767101?utm_source=chatgpt.com